

ks. Radosław Kacprzak¹

Liturgia jako źródło przepowiadania w kaznodziejstwie sługi Bożego biskupa Piotra Gołębiowskiego

Wstęp

Ojciec Święty Franciszek w Adhortacji apostolskiej *Evangelii gaudium* podkreśla, że liturgiczne głoszenie słowa Bożego, zwłaszcza w kontekście zgromadzenia eucharystycznego, jest nie tyle okazją do medytacji i katechezy, co raczej dialogiem między Bogiem i Jego ludem. Dialog ten ogłasza prawdy o zbawieniu i wciąż na nowo przypomina o zobowiązaniach, jakie wynikają z przymierza. Widzimy tu specjalną wartość homilii, wynikającą z jej kontekstu eucharystycznego, co sprawia, że przewyższa ona jakąkolwiek katechezę, stanowiąc najwyższy moment dialogu Boga ze swoim ludem, poprzedzający sakramentalną komunię. Homilia jest podjęciem dialogu Pana ze swoim ludem. Głoszący słowo powinien rozpoznać serce wspólnoty, by szukać tam, gdzie jest żywe i żarliwe pragnienie Boga (zob. EG 137). Inne dokumenty Kościoła, jak np. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, wskazują na liturgię jako uprzywilejowane miejsce dla katechezy Ludu Bożego (por. KKK 1074), czyli dla wszelkiego przepowiadania, a zwłaszcza dla przepowiadania homilijnego². Wydana znacznie wcześniej *Konstytucja soborowa o liturgii świętej* podkreśla, że „jako część samej liturgii zaleca się homilię, w której z biegiem roku liturgicznego wyklada się na podstawie tekstów świętych tajemnice wiary i zasady życia chrześcijańskiego” (KL 52). *Katechizm Kościoła Katolickiego* oraz dokumenty Soboru Watykańskiego II zaznaczają, że liturgia jest szczytem, do którego zmierza cała działalność Kościoła i jednocześnie jest źródłem, z którego wypływa cała jego moc (KKK 1074; por. KL 10). Liturgia to obok Pisma Świętego źródło dla przepowiadania, rodzące i potęgujące wiarę, bez której nie ma zbawienia.

¹ Doktor teologii pastoralnej w zakresie homiletyki, wykładowca w Wyższym Seminarium Duchownym w Radomiu (Wydział Teologii KUL). Zainteresowania badawcze: teologia przepowiadania, ewangelizacja, duszpasterstwo chorych. Adres e-mail: r.kacprzak@wp.pl

² W. Głowa, *Liturgia miejscem i źródłem przepowiadania*, Przemysław 1999, s. 17.

Źródłem przepowiadania są bowiem zarówno wszystkie czynności liturgiczne, jak i święte teksty służące do sprawowania tych czynności³. Soborowe stwierdzenie mówiące o tym, że homilia jest częścią liturgii, nie powinno być rozumiane jakoby homilia była tylko przemówieniem wygłoszonym przy okazji sprawowanej liturgii⁴. Homilia jest częścią liturgii, czyli jest aktem sakramentalnym, który przynależy całkowicie do samej dynamiki obecności słowa Bożego w liturgii. Pełni między innymi funkcje zwiastowania Chrystusa, wyjaśniania Pisma, instruowania ludu i czyni to wszystko w środowisku kultu religijnego oraz znaków sakramentalnych. Jest więc ściśle związana z liturgią, a liturgia nadaje jej sakramentalny kształt. Warto dodać, że homilia jako integralna część liturgii posiada jej charakter i dynamikę, aktualizując głoszone w niej misterium. Homilia, jako akt liturgiczny, jest miejscem spotkania z Bogiem i oddawania Mu czci. Jest czynnością uświęcającą, kultyczną i aktem zbawczym⁵. Jasno można stwierdzić, że homilia jest nie tylko częścią liturgii, ale jest liturgią ściśle związaną z całym jej kontekstem. Ma ona w sposób naturalny wypływać z czytań biblijnych, ponieważ to one stanowią jedno z jej podstawowych źródeł. Trzeba też dodać, że homilia, wskazując na zbawczą obecność Boga w życiu wiernych oraz w liturgii, dostarcza motywacji do celebrowania Eucharystii w danym czasie i miejscu, pobudzając do dziękczynienia i uwielbienia Boga⁶.

Dokumenty Kościoła w Polsce wskazują wyraźnie, że liturgia, obok Pisma Świętego, jest istotnym źródłem nie tylko dla homilii, lecz także wszelkich form przepowiadania słowa Bożego. Ranga liturgii, jako źródła przepowiadania, wynika z faktu, że zawiera ona bogatą treść dla pouczenia wiernych⁷. Przepowiadanie liturgiczne jest stałym pokarmem dla

³ Tamże, s. 17.

⁴ Komisja do spraw Życia i Posługi Kapłanów przy Krajowej Konferencji Biskupów Katolickich USA. „Dziś spełniły się słowa Pisma, któreście słyszeli”. Homilia w niedzielnym zgromadzeniu wiernych, tłum. H. Sławiński, Włocławek 2002, s. 82-83.

⁵ Por. R. Kielczowski, *Teologia mszalnej liturgii słowa*, w: *Eucharystia w duszpasterstwie*, (red.) A. L. Szafranski, Lublin 1977; L. Szewczyk, *Recepcja liturgicznego wymiaru homilii. Studium homiletyczne na podstawie badań kaznodziejstwa kapłanów archidiecezji katowickiej w latach 1972-1999*, Katowice 2003, s. 58-59.

⁶ S. Dyk, *Homilia w eucharystii niedzielnej*, „Roczniki Teologiczne” 53 (2006), s. 243 (dalej jako RT)

⁷ W. Broński, *Recepcja nauczania Kościoła współczesnego na temat liturgii jako źródła*

wiernych i w odróżnieniu od katechezy, która dokonuje się w jakimś ustalonym czasie, jest czymś permanentnym, a także istotnym dla życia duchowego wiernych na każdym etapie rozwoju. Tego rodzaju przepowiadanie skłania do ciągłego zgłębiania prawdy o Bogu i świecie oraz sprzyja dostrzeganiu najgłębszego wymiaru ludzkiej egzystencji przez odniesienie jej do ostatecznego celu, jakim jest życie wieczne⁸.

Podjmując kontekst jednego ze źródeł przepowiadania, jakim jest liturgia, warto zapoznać się z tym, w jaki sposób wykorzystywał je sługa Boży biskup Piotr Gołębiowski. Zagadnienie to wydaje się istotne, zwłaszcza podczas trwania procesu beatyfikacyjnego w diecezji radomskiej, a niniejszy artykuł może być pomocą w lepszym poznaniu nauczania tego niezłomnego Pasterza.

Warto już na samym początku zauważyć, że sługa Boży, wykorzystując to ważne źródło w swoim przepowiadaniu, wyprzedzał nieco nauczanie soborowe, a nawet dokumenty, które podejmowały to zagadnienie i powstały już po jego śmierci. Głoszenie homilii i kazań było bowiem ważną częścią misji w czasie jego posługi kapłańskiej i biskupiej podejmowanej zawsze w konkretnym kontekście liturgicznym. Niniejsze opracowanie zawiera odpowiedź na pytanie, w jaki sposób sługa Boży biskup Piotr Gołębiowski wykorzystywał liturgię w swoim kaznodziejskim przepowiadaniu i może być inspiracją dla współczesnych kaznodziejów, by częściej czerpali z bogactwa tekstów liturgicznych, które są używane w czasie celebracji. Autor tego artykułu zdaje sobie sprawę z bogactwa tekstów, które można przeanalizować, jednak ze względu na obfity materiał źródłowy, zostaną poddane analizie tylko niektóre kazania biskupa wygłoszone w ciągu roku liturgicznego a także kazania maryjne, o świętych i okolicznościowe. Celem prezentacji będzie nie tylko ich sprawozdawczy charakter i analiza, ale także zachęta czytających do odkrycia bogatych treści teologicznych, przekazywanych przez sługę Bożego biskupa Piotra Gołębiowskiego.

dla homilii w przepowiadaniu niedzielnym dla dorosłych" Biblioteki Kaznodziejskiej" i „Współczesnej Ambony” RT 48/6 (2001), s. 205.

⁸ H. Sławiński, *Znaczenie przepowiadania słowa Bożego w liturgii dla budowania wiary katechizowanych*, „Polonia Sacra” 21(2017) nr 2(47), s. 96-97 (dalej jako PS).

1. Liturgia jako źródło przepowiadania w kazaniach biskupa Piotra Gołębiowskiego wygłoszonych w ciągu roku liturgicznego

Liturgia, jak już zostało wspomniane, obok Pisma Świętego, jest bardzo ważnym źródłem przepowiadania. Podczas niej głoszone jest słowo Boże i pomiędzy nimi nie zachodzi żadne pęknięcie, gdyż jest ona działaniem Chrystusa i Kościoła, a zarazem sakramentalnym głoszeniem słowa Bożego⁹. Objawienie Boże dociera bowiem do ludzi wierzących nie tylko dzięki Biblii i Tradycji, ale wyrażane jest również szczególnie w liturgii¹⁰. W czasie liturgii swoje homilie wygłaszał także sługa Boży biskup Piotr Gołębiowski.

Zdecydowaną część homilii stanowią kazania¹¹ wygłoszone w ciągu roku liturgicznego. W zbiorze tych kazań pojawiają się najpierw homilie adwentowe. W jednej z nich na I niedzielę tego okresu liturgicznego sługa Boży podkreśla charakter czasu Adwentu. Stwierdza wyraźnie, że „Adwent to czas głębokiej tęsknoty za Panem Bogiem, za zbliżeniem się do tego, który sam Jeden dla dusz naszych jest Światłem, Miłością, Mocą i Pokojem. Liturgię tego czasu wypełniają tęskne i pełne ufności wołania: «Do Ciebie Panie podniosłem duszę moją, w Tobie ufam, a nie będę zawstydzony na wieki-tak rozpoczyna się dzisiaj Msza święta: Spuście niebiosa rosę, a obłoki niech spuszczą z deszczu sprawiedliwość, niech otworzy się ziemia i wyda Zbawiciela». Tak rozpoczynają się adwentowe msze ku czci Najświętszej Maryi Pannie – zwane roratami. Są to wezwania do nas skierowane, abyśmy dni adwentu przeżywali w zjednoczeniu z Panem Bogiem»¹².

⁹ B. Migut, *Celebracja liturgiczna miejscem i źródłem homilii*, w: *Homilia integralna. Studium treści przepowiadania homilijnego*, (red.) M. Dąbrówka, M. Klementowicz, Tarnów 2017, s.134.

¹⁰ S. Koperek, *Liturgia źródłem przepowiadania*, w: *Liturgia i przepowiadanie*, (red.) W. Przyczyna, Kraków 2010, s.119-120.

¹¹ Termin „kazanie” w tym opracowaniu jest używany zamiennie ze słowem „homilia” ze względu na potoczne ich zastosowanie. Należy jednak w ramach refleksji naukowej pamiętać o istniejących pomiędzy nimi różnicach. Homilia jest bowiem typową jednostką przepowiadania w ramach celebracji eucharystycznej, a kazanie może być wygłoszone poza nią.

¹²P. Gołębiowski, *Kazanie na I niedzielę Adwentu. Jak przeżyć okres Adwentu?*, „Archiwum

W innym kazaniu pojawia się wyjaśnienie terminu używanego w III niedzielę Adwentu – *Gaudete*. Biskup głosi: „Niedziela III adwentu jest nazywana *Gaudete* – weselcie się. Wszystkie modlitwy Mszy św. i brewiarza przepojone są radością. Jaki powód? w liturgii odtwarzamy okres oczekiwania na przyjście Zbawiciela. Przeżywamy tęsknotę ludzi sprawiedliwych Starego Testamentu: spuście niebiosą rosę, Odkupiciel przyszedł, przeprowadził dzieło zbawienia”¹³.

W zbiorze kazań w ciągu roku liturgicznego znajdziemy też homilię na uroczystość Bożego Narodzenia. Jest w niej pewna nowość – pojawia się bowiem nawiązanie do liturgii jutrzni. Biskup podkreśla, że „uroczyste nabożeństwo zwane jutrznią jakie w świątyniach naszych odprawia się w dzień Bożego Narodzenia rozpoczyna się radosnym okrzykiem: Chrystus nam się narodził, pójdźcie pokłońmy się Jemu. Okrzyk ten przenosi nas w wiekopomną chwilę, kiedy to wśród nocnej ciszy przy oślepiających blaskach jasności niebiańskiej Anioł ogłaszał ubogim pasterzom na polach betlejemskich radosną nowinę «opowiadam Wam wesele wielkie, które będzie wszystkiemu ludowi, bo się Wam narodził Zbawiciel, którym jest Chrystus Pan w mieście Dawidowym. A ten znak dla Was: znajdziecie niemowlę owinięte w pieluszki i położone z łożbie»”¹⁴.

W jednym z kazań wygłoszonym przez Piotra Gołębiowskiego jeszcze przed przyjęciem sakry biskupiej, zaznacza on, że „w liturgiach wschodnich na czoło dzisiejszej uroczystości wysuwa się pamiątka chrztu Chrystusa, odtwarzana w poświęceniu wody w rzekach, stawach albo studniach. W naszej liturgii obrządku łacińskiego przeważa myśl o przybyciu do Chrystusa Mędrców ze Wschodu, będących pierwocinami pogan. Ewangelia święta szczegółowo nam o tym fakcie opowiada a dla głębszego upamiętnienia pokłonu Mędrców, kapłan w imieniu Kościoła św. przed sumą poświęca złoto, kadzidło i mirrę (...). Dary te kryją w sobie Boże tajemnice – jak mówimy w pacierzach kapłańskich. Złoto ujawnia potęgę króla, kadzidło – godność Najwyższego Kapłana, mirra zapowiada mękę i pogrzeb

Kurii Diecezji Radomskiej”, t. III, s. 64 (dalej jako AKDR).

¹³ Tenże, *Kazanie w Chobrzeżanach 13. XII 1964 roku*, AKDR, t. XIV, s. 33.

¹⁴ Tenże, *Kazanie na Uroczystość Bożego Narodzenia – kim jest Dzieciątko Jezus i po co przychodzi?*, AKDR, t. III, s. 3.

Boga-Człowieka (...). Od dawna wyznawcy Chrystusowi niosą do świątyni w Uroczystość Objawienia Pańskiego złoto, kadzidło i mirrę, aby przez poświęcenie kapłańskie stały się zadatkami błogosławieństwa Bożego”¹⁵.

We wspomnianej homilii Piotr Gołębiowski wyjaśnia symbolikę kredy używanej do oznaczenia drzwi domów. Biskup tłumaczy, że „w modlitwie przy poświęceniu kredy kapłan błaga Boga, aby ci, którzy na drzwiach swego mieszkania poświęconą kreda wypiszą imiona świętych Mędrców, Kacpra, Melchiora i Baltazara, przez ich wstawiennictwo i zasługi doznawali zdrowia ciała i pomocy dla duszy. Według dawnego zwyczaju w Polsce, rodziny katolickie w dniu Objawienia Pańskiego przynoszą do kościoła kredę w celu jej poświęcenia.

Po przyjsciu ze świątyni ktoś z grona rodziny wypisuje na drzwiach mieszkania poświęconą kredą pierwsze litery imion trzech Mędrców K. M. B, przedziela te litery krzyżykami a na końcu cyframi pisze liczbę przypadającego roku. Co ten napis przypomina, czego uczy? Najpierw poucza, że mieszkańcy domu opatrzonego znakiem Krzyża Chrystusowego wyznają wiarę świętą, tę samą do której powołani zostali Mędrcy ze Wschodu, a którą bez skazy przechowuje Kościół św. imiona trzech Mędrców wskazują nam godny naśladowania przykład mężów Bożych, jak cenić skarb wiary i kierować się jej duchem, nie cofając się przed żadną ofiarą. Liczba bieżącego roku nam przypomina, że każda chwila zbliża nas do bram wieczności. Dlatego oddajemy ten rok pod opieką Bożą i świętych, abyśmy go przeżyli z pożytkiem dla duszy, z myślą o najwyższym celu naszym. O błogosławieństwo Boże w całym życiu naszym modli się Kościół przy poświęceniu kredy. O pomoc dla duszy, ale również o zdrowie ciała”¹⁶.

W innej homilii, wygłoszonej na rozpoczęcie Wielkiego Postu, administrator apostolski wyjaśnia obrzęd posypania głów popiołem, nawiązując do historii tego obrzędu. Biskup konkluduje, że „w życiu liturgicznym Kościoła posypywanie głów popiołem na znak pokuty należy do starożytnych praktyk. Pierwotnie stosowano ten obrzęd wyłącznie do tych,

¹⁵ P. Gołębiowski, *Kazanie liturgiczne na Uroczystość Trzech Króli*, „Współczesna Ambona” 2 (1947), s. 13-14 (dalej jako WA).

¹⁶ Tamże, s. 14-15.

k którzy za ciężkie wykroczenia odprawiali publiczną pokutę. Na początku Wielkiego Postu przybywali oni do drzwi kościoła, pokryci worami, boso. Kapłan w otoczeniu wiernych wprowadzał pokutników do świątyni, naznaczał pokutę, pokrapiał ich wodą święconą, posypywał im głowy popiołem. W tym czasie śpiewano psalmy pokutne. Następnie wyprowadzano pokutników ze świątyni, przypominając im wyrok Boży, wydany na pierwszych rodziców przy wyrzucaniu ich z raju. Dopiero w Wielki Czwartek pokutnicy otrzymywali rozgrzeszenie i odtąd mogli brać udział w Najświętszej Ofierze. Często zdarzały się wypadki, że wierni z pobożności szli między pokutników publicznych, przyjmowali popiół na swe głowy, aby tym aktem wyrazić żal za popełnione grzechy i dodać odwagi pokutującym braciom. Od XI wieku zanika pokuta publiczna, lecz w liturgii kościelnej pozostała ceremonia popielcowa”¹⁷.

W kazaniu na I niedzielę Wielkiego Postu biskup również wyjaśnia istotę tego okresu liturgicznego. Zaznacza w homilii, że „czas Wielkiego Postu, który rozpoczęliśmy w środę popielcową to okres wielkich i szczególnych łask Bożych.

W tym czasie Pan Bóg, najlepszy nasz Ojciec, który pragnie i szuka dobra, naszego szczęścia, używa nam przeobfitych pomocy potrzebnych do zbawienia i uświęcania dusz naszych. Oświeca nasze umysły, byśmy głębiej poznali, po co żyjemy na ziemi, jak powinniśmy poprowadzić życie nasze. Pobudza serca nasze do dobrego, abyśmy rozmówiali się w tym, co czyste, szlachetne, święte, co opiera się na pełnieniu woli Bożej”¹⁸

W zbiorze homilii pasterza sandomierskiego pojawia się też kazanie na Poniedziałek Zielonych Świątek. Biskup naucza w nim, że „Święto Zesłania Ducha Świętego ma w liturgii uroczystą oktawę, podczas której przeżywamy tajemnicę zstąpienia Ducha Poczyczyela na Apostołów oraz rozważamy Jego różnorakie, a ustawiczne działanie w Kościele świętym. Dziś rozbrzmiewa w liturgii nuta radosnej wdzięczności za światło wiary, które Duch święty zapala w umysłach i sercach wyznawców Chrystusowych. W introicie Mszy św. odmawiamy słowa: nakarmił ich tłuściością

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Tenże, *Kazanie na I niedzielę Wielkiego Postu*, AKDR, t. II, s. 47.

zboża i nasycił ich miodem z opoki. Radujcie się Bogu Pomocnikowi naszemu, wykrzykujcie Bogu Jakubowem”¹⁹.

W niedzielę Chrystusa Króla wyodrębnia się pewna nowość, czyli nawiązanie do *introitu* ze Mszy Świętej. Kaznodzieja sandomierski podkreśla, że „*Introit* ten ukazuje nam triumf i uwielbienie Jezusa Chrystusa w przybytkach niebiańskich. Jego królewski tron otacza rzesza wybrańców Bożych, aniołów i świętych, śpiewających pieśń chwały: godzien jest Baranek, który został zabity, otrzymał władzę i bóstwo, mądrość i moc na wieki wieków”²⁰. Wśród kazań wygłoszonych w ciągu roku liturgicznego jest też homilia na uroczystość Najświętszego Imienia Jezus. Biskup głosi w niej, że „podwójne świadectwo daje św. Piotr o wielkości i potędze Najświętszego Imienia Jezus, które dziś czcimy osobną uroczystością liturgiczną. Jedno – świadectwo czynu – to cud uzdrowienia w imię Jezusa Chrystusa, człowieka chromego od lat dziecięcych. Drugie – świadectwo słowa, gdy Książe Apostołów stwierdza z głębokim przeświadczeniem – wobec ludu i starszyny żydowskiej, że Imię Jezusa jest fundamentem zbawienia i szczęścia”²¹.

2. Liturgia jako źródło przepowiadania w niektórych kazaniach maryjnych biskupa Piotra Gołębiowskiego

Podjmując tematykę związaną z liturgią jako źródłem przepowiadania w kaznodziejstwie sługi Bożego biskupa Piotra Gołębiowskiego, nie może zabraknąć analizy niektórych kazań maryjnych. Warto podkreślić, że nasz kaznodzieja był biskupem maryjnym, co potwierdzało jego biskupie zawołanie *Maria spes nostra*, a także umieszczenie w herbie litery M i kotwicy. Prawie we wszystkich kazaniach maryjnych pojawiała się apostrofa i zawołanie skierowane do Matki Bożej²². Przepowiadanie w kazaniach

¹⁹ P. Gołębiowski, *Kazanie na Poniedziałek Zielonych Świątek*, „Współczesna Ambona” 2 (1947), s. 330.

²⁰ Tenże, *Kazanie na Uroczystość Chrystusa Króla do delegacji przybyłych z parafii do bazyliki katedralnej na soborową Mszę wieczery Pańskiej*, AKDR, t. IV, s. 185.

²¹ Tenże, *Kazanie na Uroczystość Najświętszego Imienia Jezus. O potędze Najświętszego Imienia Jezus*, AKDR, t. II, s. 1.

²² T. Wójcik, *Wspomnienie o ks. biskupie Piotrze Gołębiowskim*, Rzym 1981, s. 6; J. Mrówczyński, *Polscy kandydaci do chwały ołtarzy*, Wrocław 1987, s. 72.

maryjnych było okazją do pogłębiania kultu Maryi a także zapewniania wiernych o obecności i zbawczej działalności Matki Bożej w życiu wyznawców Chrystusa²³. W kaznodziejstwie biskupa z Sandomierza łatwo można uchwycić pobożność maryjną która towarzyszyła mu od najmłodszych lat życia i wyrażała się nie tylko w przepowiadaniu, ale również w osobistym nabożeństwie różańcowym, które było przez niego często praktykowane²⁴.

W jednym z kazań maryjnych, ogłoszonych z okazji uroczystości Świętej Bożej Rodzicielki, administrator apostolski podkreśla charakter liturgii tego dnia, głosząc, że „pierwszy dzień roku rozbrzmiewa w liturgii nutą szczerej, serdecznej radości z przyjścia na ziemię Zbawiciela. Wszak to oktawa, ósmy dzień Uroczystości Bożego Narodzenia. Kościół w tym dniu obchodzi pamiątkę tajemnicy obrzezania Pańskiego, by uczcić poświęcenie i głębokie wyrzeczenie się Boskiego Zbawcy, który z miłości ku nam poddał się bolesnemu i upokarzającemu obrzędowi Starego Testamentu”²⁵.

Kazanie z okazji uroczystości Matki Bożej Gromnicznej po raz kolejny przedstawia analizę przeżywaną liturgii. Biskup podkreśla, że „Kościół dziś wspomina w liturgii czcigodnego starca Symeona, który pod natchnieniem Ducha Świętego wyszedł na spotkanie św. Rodziny, z rąk Maryi wziął Dzieciątka Jezus na swe drżące ze starości, a więc ze wzruszenia dłonie i w natchnionej pieśni mówił o Chrystusie Panu, że jest światłością na oświecenie pogan i chwałą ludu Izraelskiego”²⁶.

W innym kazaniu, ogłoszonym również z okazji uroczystości Najświętszej Maryi Panny Gromnicznej, pojawia się odniesienie do modlitwy odmawianej przy poświęceniu gromnic. Kaznodzieja sandomierski podkreśla, że „gromnica dziś poświęcona ma tajemnicze a głębokie znaczenie, jak to nam dziś Kościół święty tłumaczy w liturgii w ostatniej z pięciu modlitw przy poświęceniu gromnic takie kapłan wypowiedział słowa: Panie Jezus Chryste, który ukazując się w dniu dzisiejszym w naturze ludzkiej

²³ M. Zimałek, *Maryja w nauczaniu pasterskim Biskupa Piotra Gołębiowskiego*, „Kronika Diecezji Sandomierskiej” 81(1988), s. 80 (dalej jako KDS).

²⁴ J. Banaśkiewicz, *Bp Piotr Gołębiowski*, Sandomierz 1989, s. 27.

²⁵ P. Gołębiowski, *Kazanie na Nowy Rok. Maryja w liturgii Nowego Roku*, AKDR, t. VI, s. 68-69.

²⁶ Tamże, s. 89.

zostałeś ofiarowany w świątyni, którego czcigodny starzec Symeon oświecony światłością Ducha twego rozpoznał, wziął na swe ręce i błogosławił – spraw prosimy, abyśmy oświeceni i pouczeni łaską tegoż Ducha Świętego Ciebie prawdziwie poznali i wiernie umiłowali”²⁷.

Święto Narodzenia Najświętszej Maryi Panny było okazją dla biskupa z Sandomierza, aby w swoim kazaniu dać odpowiedź na pytanie, dlaczego czcimy Maryję w tajemnicy Jej narodzenia. Pasterz sandomierski wyraża to w słowach: „Kościół św. corocznie dnia 8 września w swej liturgii z młodzieńczym zachwytem woła: Narodzenie Dziewicy Maryi uroczyste czcimy i składamy pokłon Chrystusowi Panu, jej Synowi. W tym wezwaniu podaje nam Kościół głęboki powód, dlaczego z taką radością i czcią obchodzimy pamiątkę Narodzenia Najświętszej Maryi Panny”²⁸.

W innym kazaniu, wygłoszonym również z okazji tej uroczystości, nasz kaznodzieja podkreśla charakter przeżywanej liturgii, głosząc, że „liturgia uroczystości Narodzenia Najświętszej Maryi Panny rozbrzmiewa nutą czystej i świętej radości. Jakby z oddali słyszymy już melodię hymnu anielskiego śpiewanego w noc Bożego Narodzenia: chwała na wysokości Bogu, a na ziemi pokój ludziom dobrej woli. To Matka Kościół przyzywa nas dzisiaj do kolebki Maryi i wkłada nam w usta pieśń szczerego, głębokiego wesela: sercem i duszą wyśpiewujmy chwałę Chrystusa Pana. W tym uroczystym dniu narodzin Najświętszej Rodzicielki Bożej z największą przyjemnością czcimy narodzenie błogosławionej Maryi, aby ona wstała się za nami do Pana Jezusa”²⁹.

Kazanie wygłoszone z okazji Narodzenia Najświętszej Maryi Panny zawiera też nawiązanie do modlitwy brewiarzowej odmawianej przez kapłanów. Biskup głosi w nim, że: „Liturgia dnia dzisiejszego wzywa nas do czystej, świętej radości. W jednej z modlitw pacierzy kapłańskich mówiliśmy: z radością przeżywamy narodzenie Najświętszej Maryi Panny, bo

²⁷ P. Gołębiowski, *Kazanie na Uroczystość Najświętszej Maryi Panny Gromnicznej. Bądźmy synami światłości*, AKDR, t. II, s. 6.

²⁸ Tenże, *Kazanie na święto Narodzenia Najświętszej Maryi Panny 8 września*, AKDR, t. V, s. 14.

²⁹ Tenże, *Kazanie na Uroczystość Narodzenia Najświętszej Maryi Panny. O posłannictwie Maryi*, AKDR, t. I, s. 33.

z niej ukazało się zbawienie wierzącym, a jej życie chwalebne dało światłość światu. Oto dwa główne powody radości naszej: narodzenie Maryi jest zapowiedzią wejścia Słońca Sprawiedliwości, którym jest Pan nasz Jezus Chrystus – zbawienie wierzących. Narodzenie Maryi jest też początkiem życia chwalebного, pięknego, świętego bez grzechu. Dlatego narodzenie Maryi rzuca snopy światła na drogi życia ludzkiego w każdym pokoleniu. Maryja przypomina, że powinniśmy uznać nad sobą Najwyższego Zwierzchnika, Stwórcę Pana, Najlepszego Ojca – Boga. A podstawowym zadaniem naszym jest dążenie, aby codziennie swe życie za przykładem Maryi oprzeć na prawie Bożym, na zasadach Ewangelii Chrystusowej a nade wszystko na tych dwóch najważniejszych przykazaniach: będziesz miłował Pana Boga swego z całego serca swego i bliźniego swego jak siebie samego³⁰.

Znaczenie święta maryjnego, sługa Boży biskup Piotr Gołębiowski podkreśla w kazaniu maryjnym, wygłoszonym w bazylice katedralnej: „Dzisiejsza uroczystość liturgiczna ofiarowania Najświętszej Maryi Panny ukazuje nam całkowite i głębokie oddanie się Maryi zaraz w początkach życia Pana Boga”³¹.

W kazaniach maryjnych pasterz sandomierski często przytacza słowa zaczerpnięte z modlitw liturgicznych. Tak dzieje się w kazaniu przed poświęceniem ołtarza Najświętszej Maryi Nieustającej Pomocy. Biskup głosi, że „modlitwy liturgiczne dziś wołają: wesel się Jeruzalem, ty Kościele święty Chrystusowy, który zrodził się z otwartego boku Zbawiciela, aby dalej prowadzić Jego dzieło na ziemi. Wesel się szczerzy wyznawco Chrystusowy, mężczyzno i niewiasto, starcze i dziecko małe w Kościele świętym znajdziesz źródło bijące ku żywotowi wiecznemu”³².

W innym kazaniu, wygłoszonym z okazji tej samej uroczystości, nasz kaznodzieja wyjaśnia, czym jest święto Niepokalanego Poczęcia. „Niepokalane Poczęcie Najświętszej Maryi Panny to święto Maryi, ale to również nasze święto, tak jak radość Maryi jest radością dziecka. Piękność Matki jest pięknnością duszy dziecka. Nieskalana czystość Matki –

³⁰ Tenże, *Kazanie w Sulistawicach 8 IX 1962 roku*, AKDR, t. IV, s. 52.

³¹ Tenże, *Kazanie w bazylice katedralnej 21 XI 1969*, AKDR, t. VI, s. 12-13.

³² Tenże, *Kazanie przed poświęceniem ołtarza Najświętszej Maryi Panny Nieustającej Pomocy w parafii mariackiej w Ostrowcu*, AKDR, t. V, s. 37.

ostoją czystości dziecka. Niepokalane poczęcie to ostoja czystości obyczajów w życiu naszym”³³.

3. Liturgia jako źródło przepowiadania w kazaniach okolicznościowych i w kazaniach o świętych

W zbiorze analizowanych testów znajdują się też kazania okolicznościowe głoszone z racji różnych okazji i do różnych grup formacyjnych działających przy parafiach.

W jednym z kazań sługa Boży biskup Piotr Gołębiowski nawiązuje do słów wypowiedzianych przy obrzędzie święceń akolitów. Pasterz sandomierski pisze: „przy święceniu akolitów Kościół święty odzywa się «wtedy godnie będą podawać chleb, wino i wodę do ołtarza, jeśli w Najświętszej ofierze składać będą swoje dary»³⁴. Biskup dalej wyjaśnia: „nie macie święceń, ale jak możecie przynosicie dary ofiarne: hostię, wino, wodę w ampułkach. To też znak – w każdym chrześcijaninie światłość oddziela siebie i swoje postępowanie, w myśl słów Chrystusa, w zjednoczeniu z Jezusem Chrystusem, Światłością świata”³⁵.

Na zakończenie roku szkolnego, w jednym z kazań, pojawia się nawiązanie do prefacji odmawianej w czasie Mszy Świętej. Biskup naucza: „Pan Jezus stanowczo oświadczył; beze mnie nic uczynić nie możecie. I nie zostawił nas sierotami. Pozostał z nami, aby nas prowadzić, pocieszać, wspomagać. Z Jego pomocy ustawicznie korzystamy. Dlatego należy się od nas gorące podziękowanie Panu Bogu, jak to nam zaleca prefacja Mszy świętej: dzięki składajmy Panu Bogu naszemu, mówi kapłan, na co ministrant odpowiada: godną i sprawiedliwą to jest rzeczą. Kapłan podchwytując te słowa mówi dalej: prawdziwie godną i sprawiedliwą, słuszną i zbawienną jest rzeczą, abyśmy Tobie Ojczy Wszechmogący zawsze i wszędzie składali dziękczynienie”³⁶.

³³ Tenże, *Kazanie na Uroczystość Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny*, AKDR, t. III, s. 65.

³⁴ Tenże, *Homilia wygłoszona 6 I 1972 roku do ministrantów w kościele św. Michała*, AKDR, t. XIII, s. 18.

³⁵ Tamże.

³⁶ P. Gołębiowski, *Kazanie na zakończenie roku szkolnego*, AKDR, t. XIII, s. 50.

W zbiorze kazań okolicznościowych jest też kazanie wygłoszone na prymicji kapłańskiej. Biskup wyjaśnia w nim obrzęd i przytacza modlitwę odmawianą w czasie namaszczenia olejem kapłańskich dłoni. „W czasie święceń kapłańskich ksiądz biskup przy śpiewie *Veni Creator* namaszcza olejem świętym dłoń młodego kapłana i mówi przy tym słowa: racz Panie poświęcić i uświęcić te ręce przez to namaszczenie i błogosławieństwo. Aby wszystko, co one pobłogosławią, było pobłogosławione, a co poświęcą było poświęcone i uświęcone w imię Pana naszego Jezusa Chrystusa. Kto zliczy, ile darów Bożych dociera do ludzkich dusz za pośrednictwem namaszczonej rąk kapłana, udzielających błogosławieństwo, dokonywających różnych poświęceń”³⁷.

Inne kazanie prymicyjne ukazuje nawiązanie do jednej z pieśni liturgicznych. Biskup głosi w nim: „W liturgii dzisiejszej rozbrzmiewa porywający okrzyk uwielbienia: *chwal Syjonie Zbawiciela, chwal hymnami wśród wesela, Wodza i pasterza dusz. Ileż zdolasz, sław Go śmiało, bo przewyższa wszystko chwałą, co wyśpiewać pieśnią chcesz*”³⁸.

Kolejnym zbiorem kazań analizowanych w tym paragrafie jest seria kazań poświęconych życiu świętych.

Kazanie poświęcone św. Walentemu, w dosyć szczegółowy sposób, przedstawia sylwetkę świętego oraz nawiązuje do modlitwy liturgicznej odmawianej z racji wspomnienia tego świętego. Biskup zaznacza wyraźnie: „Przeżywamy dziś w prastarej czcigodnej świątyni koprzywnickiej uroczystość odpustową ku czci św. Walentego, kapłana, męczennika. Święty ten należy do orszaku bohaterów wiary, którzy przelaniem krwi, poświęceniem swego życia dali świadectwo Chrystusowi Panu jako prawdziwemu Synowi Bożemu. Św. Walenty kapłan pociąga do siebie serca nie tylko przez bohaterstwo jakie okazał w godzinie męczeństwa, ale również przez swą czułą dobroć względem cierpiących ludzi. Zbliżał się do nich, modlił się w ich intencji, kładł na nich swe kapłańskie ręce i wypraszał uzdrowienia, albo jeśli taka była wola Boża, by cierpieli – dar ochoczego dźwignia krzyża.

³⁷ Tenże, *Kazanie na prymicje kapłańskie*, WA 2 (1947), s. 390-391.

³⁸ Tenże, *Kazanie na prymicjach księdza Stanisława Wrocławskiego. Łączność kapłana z Najświętszą Eucharystią*, AKDR, t. II, s. 77.

To też w niedoli, w cierpieniu, w nieszczęściu uciekamy się z ufnością do św. Walentego i znajdujemy w nim potężnego orędownika przed Panem Bogiem. W modlitwie liturgicznej na dzień dzisiejszy błagamy Pana Boga, abyśmy za wstawiennictwem św. Walentego byli uchronieni przed wszelkim niebezpieczeństwem, jakie nam zagraża³⁹.

W innej homilii biskup zauważa, że szczególne miejsce w liturgii zajmuje św. Jan Chrzciciel. Kaznodzieja sandomierski podkreśla: „Z wielkiej rzeszy wybrańców Bożych stojących w białych szatach z palmami zwycięstwa w rękach przed tronem Bożym Kościół święty wyróżnia w liturgii św. Jana Chrzciciela szczególnym obchodem pamiątki Jego narodzenia. W ten sposób Kościół św. wyznacza w liturgii Janowi Chrzcicielowi honorowe, zaszczytne miejsce obok Chrystusa Pana i Najświętszej Matki Bożej⁴⁰.

Wśród kazań o świętych znajdują się też homilie poświęcone św. Szczepanowi. W jednym z nich kaznodzieja nawiązuje do modlitw zawartych w kapłańskim brewiarzu. „Pierwszy dzień po Uroczystości Bożego Narodzenia przeznaczona Kościół na obchód liturgiczny ku czci św. Szczepana, diakona, męczennika. Dlaczego św. Szczepana spotyka to zaszczytne wyróżnienie spośród innych wyznawców Bożych? Na to pytanie odpowiadają nam słowa wyjęte z pacierzy kapłańskich; bramy niebios stanęły otworem przed Męczennikiem Chrystusowym, św. Szczepanem, który zajmuje pierwsze miejsce w orszaku Męczenników⁴¹.

W kazaniu poświęconym św. Szczepanowi pasterz sandomierski zaznacza, że uroczystość św. Szczepana ściśle łączy się z uroczystością Bożego Narodzenia: „dzisiejsza Uroczystość św. Szczepana, diakona, męczennika zrosła się w liturgii i w naszej świadomości ze świętem Bożego Narodzenia. Po złożeniu hołdu, czci, uwielbienia Boga, który stał się człowiekiem i serdecznej miłości, zarazem następnego dnia Kościół św. czci jednego z tych swoich bohaterów, którzy przelali krew w obronie wiary Chrystusowej⁴².

³⁹ Tenże, *Kazanie w Koprzywnicy z okazji św. Walentego 14 II 1962 roku*, AKDR, t. IV, s. 44.

⁴⁰ Tenże, *Kazanie na Uroczystość św. Jana Chrzciciela*, AKDR, t. XI, s. 36.

⁴¹ Tenże, *Kazanie na Uroczystość św. Szczepana Męczennika. Św. Szczepan – wzorem męstwa*, AKDR, t. III, s. 5.

⁴² Tamże.

Zakończenie

W przepowiadaniu sługi Bożego biskupa Piotra Gołębiowskiego liturgia jako źródło przepowiadania zajmuje ważne miejsce, choć jest w mniejszym stopniu zauważana niż inne źródła. Warto jednak podkreślić i przypomnieć, w jaki sposób nasz kaznodzieja korzystał z tego źródła.

Bardzo często pasterz sandomierski wyjaśniał charakter i znaczenie przeżywanego okresu liturgicznego. Tak dzieje się w przypadku kazań wygłaszanych z okazji Adwentu, Wielkiego Postu czy Wielkanocy. Są tam wyjaśnienia, dlaczego przeżywamy dany okres liturgiczny. Nasz kaznodzieja wyjaśniał także dwa terminy używane w czasie niedziel Adwentu i Wielkiego Postu. Chodzi tu między innymi o terminy łacińskie: *Gaudete* i *Laetare*. Nowością w przepowiadaniu liturgicznym są częste odniesienia do modlitw liturgicznych i modlitw używanych w kapłańskim brewiarzu. Biskup czynił to, by podkreślić charakter przeżywanej liturgii.

W kaznodziejstwie sługi Bożego pojawiają się też wyjaśnienia symboliki liturgicznej i analiza modlitw liturgicznych wypowiedzianych na przykład przy poświęceniu kredy, kadzidła i mirry czy popiołu. W bardzo szczegółowy sposób wyjaśniony jest sam obrzęd posypania głów popiołem. Nie brakuje też analizy modlitwy przed prefacją, a także wyjaśnienia wstępów używanych w czasie liturgii chrztu.

Biskup Piotr Gołębiowski wyjaśnia też znaczenie biegu roku liturgicznego i elementów charakterystycznych dla poszczególnych okresów liturgicznych, np. Adwentu czy Wielkiego Postu. Ważną rolę odgrywają dla sługi Bożego pieśni liturgiczne. Kilka razy pojawia się podkreślenie istoty ich znaczenia. Nie brakuje również przytoczenia słów prefacji mszalnej, wyjaśniającej znaczenie terminu „zmartwychwstanie” Pewną nowością jest nawiązanie do *introitu* wypowiedzanego w czasie Mszy Świętej.

W przepowiadaniu biskupim pojawiają się też analizy modlitw używanych przy obrzędzie święceń akolitów, a także w czasie namaszczenia olejem kapłańskich dłoni przy udzielaniu święceń.

Warto zauważyć, że w kaznodziejstwie pasterza z Sandomierza, pomimo odniesienia do liturgii jako źródła przepowiadania, występują pewne braki, które jednak mogą być twórczą inspiracją dla kaznodziejów

w procesie tworzenia homilii czy kazań. Brakuje bowiem refleksji nad niektórymi znakami liturgicznymi i odniesienia do takich znaków, jak zgromadzenie liturgiczne, celebrans, ołtarz, ambona, krzyż ołtarzowy, naczynia święte, gesty i postawy liturgiczne.

Podsumowując zagadnienie związane z liturgią jako źródłem przepowiadania, należy stwierdzić, że kaznodzieja, przygotowując homilię, powinien w szerokim stopniu korzystać z tego źródła, jakim jest liturgia. Mogą to być teksty liturgiczne zaczerpnięte z Mszału Rzymskiego, obrzędy mszalne, symbole i znaki liturgiczne, a także momenty ciszy. Źródłem przepowiadania mogą być również teksty, obrzędy, znaki i symbole związane z kultem Eucharystii poza Mszą Świętą, jak też sakramenty święte, sakramentalia i liturgia godzin.

Liturgiczny charakter homilii jest ściśle związany z misterium Eucharystii. Homilia ze swej natury jest eucharystyczna, ponieważ prowadzi do Eucharystii i z niej czerpie swą treść najpierw poprzez czytania zaczerpnięte z Pisma Świętego, a także teksty zaczerpnięte z części stałych lub własnych, bądź Mszy św. z dnia. Oznacza to, że źródłem homilii mogą być poszczególne elementy z liturgicznej celebracji Eucharystii, a więc obrzędy wstępne, liturgia słowa Bożego i eucharystyczna oraz obrzędy zakończenia⁴³. Homilia z liturgią ma stanowić całość, dlatego źródłem jej treści musi być sprawowane misterium. Jeśli nie będzie nawiązania do Mszy Świętej – do jej części stałych i zmiennych, a także do bogactwa znaków liturgicznych i treści związanych z przeżywaniem roku liturgicznego, wówczas homilia będzie dodatkiem do liturgii mszalnej, a nie etapem tej liturgii. W czasie sprawowania Eucharystii Pan Bóg mówi do człowieka przez słowo, ale także przez znaki i symbole⁴⁴. Wśród nich najważniejszymi są: zgromadzenie eucharystyczne, główny celebrans, ołtarz, ambona, chleb i wino, krzyż ołtarzowy, naczynia święte, szaty liturgiczne, kolor szat liturgicznych, światło (świece), kadzidło, gesty i postawy liturgiczne.

⁴³ W. Broński, *Recepcja nauczania Kościoła...*, dz. cyt., s. 208.

⁴⁴ Zob. H. Slotwińska, W. Głowa, *Przepowiadanie o sakramentach w katechezie i homilii*, Lublin-Przemysław, s. 41-42.

Ważnym źródłem homilii mogą być elementy ciszy we Mszy Świętej. Momentami, w których takie elementy pojawiają się, są: akt pokutny, czas po wezwaniu do oracji, po czytaniach lub po homilii oraz po Komunii Świętej. Źródłem przepowiadania mogą być także teksty, obrzędy, symbole i znaki związane z kultem Eucharystii poza Mszą Świętą. Są wśród nich: wiatyk, Komunia Święta chorych i Komunia Święta udzielana poza Mszą Świętą, a także inne formy kultu Eucharystii poza Mszą Świętą, tj. nawiedzenie i wystawienie Najświętszego Sakramentu, błogosławieństwo Najświętszym Sakramentem, kongresy eucharystyczne.

Innymi świętymi znakami, obok sakramentów świętych, są sakramentalia. Wśród nich są te, które wiążą się ze sprawowaniem Eucharystii, np. niedzielna aspersion, procesja przed sumą, poświęcenie popiołu czy gromnic lub palm w Niedzielę Palmową. Sakramentaliami są także błogosławieństwa i liturgia pogrzebu⁴⁵.

Źródłem przepowiadania homilijnego może być także liturgia godzin. Jest ona modlitwą Mistycznego Ciała Jezusa Chrystusa, modlitwą Głowy i członków, modlitwą Chrystusa i Kościoła. Warto dodać, że liturgia ta uświęca czas i człowieka, ma silny związek z Eucharystią, będąc także źródłem i uwieńczeniem działalności pasterskiej⁴⁶.

Dokonując analizy rozważań na temat liturgii jako źródła przepowiadania w kaznodziejstwie sługi Bożego biskupa Piotra Gołębiowskiego, należy jeszcze raz zauważyć, że chociaż nasz kaznodzieja w mniejszym stopniu korzystał z tego źródła przepowiadania, to jednak jego sposób posługiwania się tym źródłem może być inspiracją także dla współczesnych kaznodziejów, jak również tworzących program homiletyczny w konkretnym roku liturgicznym.

Warto na koniec zauważyć, że homilia to nie tylko wyjaśnienie ceremonii liturgicznej, ale także obecność Chrystusa, który działa w znakach liturgicznych. Taką próbę podejścia do liturgii podejmował sługa Boży biskup Piotr Gołębiowski. Tego rodzaju odniesienie do jednego z ważnych źródeł przepowiadania, jakim jest liturgia, może być inspiracją dla wie-

⁴⁵ W. Głowa, *Liturgia...*, dz. cyt., s. 335-345.

⁴⁶ Tamże, s. 345-376.

lu kapłanów w procesie pracy twórczej nad homilią, a poddane analizie kazania są dobrą podpowiedzią do odczytania bogactwa głębokich treści teologicznych.

Streszczenie

Liturgia, obok Pisma Świętego, jest jednym z podstawowych źródeł przepowiadania. Sługa Boży biskup Piotr Gołębiowski wykorzystywał je często w swoim kaznodziejstwie. Liturgia była przez niego analizowana w kazaniach głoszonych w ciągu roku, a także w homiliach maryjnych, okolicznościowych i o świętych. Kaznodzieja sandomierski w oryginalny sposób korzystał z tego źródła, wyprzedzając czasy, w których głosił słowo Boże, a także późniejsze dokumenty Kościoła, które podkreślały, w jaki sposób można czerpać z bogactwa różnych wymiarów liturgii. W jego kaznodziejstwie obecna jest nie tylko analiza roku liturgicznego, ale także sama symbolika liturgiczna i wypowiedzane w niej modlitwy, jak również pieśni oraz konkretne znaki używane w czasie Mszy Świętej i poza jej sprawowaniem. Przepowiadanie biskupa Piotra Gołębiowskiego może być inspiracją dla kaznodziejów, by opierali swe rozważania nie tylko na Piśmie Świętym, ale także na samej liturgii.

Słowa kluczowe: kaznodziejstwo, liturgia, homilia, źródła przepowiadania, sługa Boży, biskup, kazanie

Title: Liturgy as a source of proclaiming in the preaching of the Servant of God Bishop Piotr Gołębiowski

Summary

Liturgy, alongside the Bible, is one of the basic sources of proclaiming. The Servant of God Bishop Piotr Gołębiowski used it in his preaching. He was analyzing liturgy during the sermons proclaimed within a year as well as in Marian and occasional homilies and in the ones about Saints. The preacher from Sandomierz used this source of proclaiming in an original way ahead its time when he spread the Word of God as well as subsequent documents of the Church which emphasized the way how one can derive from the wealth of different dimensions of the liturgy. In his preaching, we can meet not only the analysis of liturgical year but also liturgical symbolism itself and prayers used in it as well as church songs and specific signs used during the religious services and outside their celebrations. The proclaiming of Bishop Piotr Gołębiowski may be an inspiration for the preachers to use not only the Bible much more often but also the liturgy itself during the proclaiming and homilies.

Key words: preaching, liturgy, homily, sources of proclaiming, Servant of God, bishop, sermon

Wykaz skrótów

KKK - *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994

EG - Papież Franciszek, Adhortacja apostołska *Evangelii gaudium*. O głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie

KL - Sobór Watykański II, Konstytucja o liturgii Świętej *Sacrosanctum concilium* (04 XII 1963)

RT - „Roczniki Teologiczne”, Lublin 1991/92

PS - „Polonia Sacra”, Kraków 1918

AKDR - Archiwum Kurii Diecezji Radomskiej
WA - „Współczesna Ambona”, Kielce 1948-52;1957-59; 1983
KDS - „Kronika Diecezji Sandomierskiej”, Sandomierz 1908

Bibliografia

1. Banaśkiewicz J., *Bp Piotr Gołębiowski*, Sandomierz 1989.
2. Broński W., *Recepcja nauczania Kościoła współczesnego na temat liturgii jako źródła homilii w przepowiadaniu niedzielnym dla dorosłych*, „Biblioteki Kaznodziejskiej” i „Współczesnej Ambony” RT 48/6 (2001), s. 205.
3. Dyk S., *Homilia w eucharystii niedzielnej*, RT 53 (2006), s. 243.
4. Głowa W., *Liturgia miejscem i źródłem przepowiadania*, Przemyśl 1999.
5. Gołębiowski P., *Kazanie na I niedzielę Adwentu. Jak przeżyć okres Adwentu?*, AKDR, t. III, s. 64.
6. Gołębiowski P., *Kazanie w Chobrze 13. XII 1964 roku*, AKDR, t. XIV, s. 33.
7. Gołębiowski P., *Kazanie na Uroczystość Bożego Narodzenia – kim jest Dzieciątko Jezus i po co przychodzi?*, AKDR, t. III, s. 3.
8. Gołębiowski P., *Kazanie na Nowy Rok. Maryja w liturgii Nowego Roku*, AKDR, t. VI, s. 68-69.
9. Gołębiowski P., *Kazanie liturgiczne na Uroczystość Trzech Króli*, WA 2 (1947), s. 13-14.
10. Gołębiowski P., *Kazanie na I niedzielę Wielkiego Postu*, AKDR, t. II, s. 47.
11. Gołębiowski P., *Kazanie na Poniedziałek Zielonych Świątek*, WA 2 (1947), s. 330.
12. Gołębiowski P., *Kazanie na Uroczystość Chrystusa Króla do delegacji przybyłych z parafii do bazyliki katedralnej na soborową Mszę wieczery Pańskiej*, AKDR, t. IV, s. 185.
13. Gołębiowski P., *Kazanie na Uroczystość Najświętszego Imienia Jezus. O potęgę Najświętszego Imienia Jezus*, AKDR, t. II, s. 1.
14. Gołębiowski P., *Kazanie na Uroczystość Oczyszczenia Najświętszej Maryi Panny. O znaczeniu gromnicy*, AKDR, t. III, s. 88.
15. Gołębiowski P., *I Kazanie na Uroczystość Najświętszej Maryi Panny Gromnicznej. Bądźmy synami światłości*, AKDR, t. II, s. 6.
16. Gołębiowski P., *Kazanie na święto Narodzenia Najświętszej Maryi Panny 8 września*, AKDR, t. V, s. 14.
17. Gołębiowski P., *Kazanie na Uroczystość Narodzenia Najświętszej Maryi Panny. O posłannictwie Maryi*, AKDR, t. I, s. 33.
18. Gołębiowski P., *Kazanie w Sulisławicach 8 IX 1962 roku*, AKDR, t. IV, s. 52.
19. Gołębiowski P., *Kazanie w bazylice katedralnej 21 XI 1969*, AKDR, t. VI, s. 12-13.
20. Gołębiowski P., *Kazanie przed poświęceniem ołtarza Najświętszej Maryi Panny Nieustającej Pomocy w parafii mariackiej w Ostrowcu*, AKDR, t. V, s. 37.
21. Gołębiowski P., *Kazanie na Uroczystość Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny*, AKDR, t. III, s. 65.
22. Gołębiowski P., *Homilia wygłoszona 6 I 1972 roku do ministrantów w kościele św. Michała*, AKDR, t. XIII, s. 18.
23. Gołębiowski P., *Kazanie na zakończenie roku szkolnego*, AKDR, t. XIII, s. 50.
24. Gołębiowski P., *Kazanie na prymicje kapłańskie*, WA 2 (1947), s. 390-391.
25. Gołębiowski P., *Kazanie na prymicjach księdza Stanisława Wrocławskiego. Łączność kapłana z Najświętszą Eucharystią*, AKDR, t. II, s. 77.
26. Gołębiowski P., *Kazanie w Koprzywnicy z okazji św. Walentego 14 II 1962 roku*, AKDR, t. IV, s. 44.

27. Gołębiowski P., *Kazanie na Uroczystość św. Jana Chrzciciela*, AKDR, t. XI, s. 36.
28. Gołębiowski P., *Kazanie na Uroczystość św. Szczepana Męczennika. Św. Szczepan – wzorem męstwa*, AKDR, t. III, s. 5.
29. Kielczowski R., *Teologia mszalnej liturgii słowa*, w: *Eucharystia w duszpasterstwie*, (red.) A. L. Szafranski, Lublin 1977.
30. Koperek S., *Liturgia źródłem przepowiadania*, w: *Liturgia i przepowiadanie*, (red.) W. Przyczyna, Kraków 2010, s.119-120.
31. Migut B., *Celebracja liturgiczna miejscem i źródłem homilii*, w: *Homilia integralna. Studium treści przepowiadania homilijnego*, (red.) M. Dąbrowka, M. Klementowicz, Tarnów 2017, s.134.
32. Mrówczyński J., *Polscy kandydaci do chwały ołtarzy*, Wrocław 1987.
33. Sławiński H., *Znaczenie przepowiadania słowa Bożego w liturgii dla budowania wiary katechizowanych*, PS 21(2017) nr 2(47), s. 96-97.
34. Sławiński H., *Dziś spełniły się słowa Pisma, któreście słyszeli? Homilia w niedzielnym zgromadzeniu wiernych. Komisja do spraw Życia i Posługi Kapłanów przy Krajowej Konferencji Biskupów Katolickich USA*, Włocławek 2002, s. 82-83.
35. Słotwińska H., Głowa W., *Przepowiadanie o sakramentach w katechezie i homilii*, Lublin-Przemyśl 2001.
36. Szewczyk L., *Recepcja liturgicznego wymiaru homilii. Studium homiletyczne na podstawie badań kaznodziejstwa kapłanów archidiecezji katowickiej w latach 1972-1999*, Katowice 2003.
37. Wójcik T., *Wspomnienie o ks. biskupie Piotrze Gołębiowskim*, Rzym 1981.
38. Zimałek M., *Maryja w nauczaniu pasterskim Biskupa Piotra Gołębiowskiego*, KDS 81(1988), s. 80.